
UDK 811.163.42'367.626.8

811.112.2'367.626.8

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 29. XI. 2009.

SENKA MARINČIĆ

Filozofski fakultet u Mostaru

REFERENCIJALNA IDENTIČNOST U INFINITIVNIM KONSTRUKCIJAMA – POREDBENA ANALIZA NJEMAČKOGA I HRVATSKOGA JEZIKA

Sažetak

Rad predstavlja kvalitativnu kontrastivnu analizu (ne i kvantitativnu), kojom će autor pokazati uporabu povratne zamjenice kao zamjenice identiteta u vezi s uspostavljanjem referencijalne identičnosti u infinitivnim konstrukcijama koje imaju vrijednost zavisne rečenice. Na temelju njemačkih rečeničnih predložaka analizirat će se (ne)uspostavljanje referencijalne identičnosti u istim ili različitim uvjetima u rečeničnome ustroju primjerenome hrvatskomu jeziku. O referencijalnoj identičnosti između povratne zamjenice i nominalne fraze može se govoriti samo ako povratna zamjenica ima semantičku vrijednost u rečenici. Ako povratna zamjenica nema semantičku vrijednost, onda se govori o kongruenciji između povratne zamjenice kao predikatne zamjenice i nominalne fraze. Moguća je i konkurentnost između zamjenice identiteta i lične zamjenice, ali pod određenim sintaktičkim uvjetima, i to u infinitivnoj i u participnoj rečenici. Istraživanjem je dakle obuhvaćena samo povratna zamjenica sich/se(be) kao zamjenica identiteta u dativu i akuzativu kada uspostavlja referencijalnu identičnost s nominalnom frazom i kada stoji umjesto nominalne fraze, a ne kada je sastavni dio predikata, odnosno predikatna zamjenica.

Ključne riječi: referencijalna identičnost, zamjenica identiteta, lična zamjenica, nominalna fraza, infinitivna konstrukcija.

Uvod

Eksplicitna pravila o uporabi povratne zamjenice kao zamjenice identiteta¹ nisu zabilježena ni u njemačkim ni u hrvatskim tradicionalnim gramatikama. Činjenica je da gramatike obaju jezika tomu problemu pridaju malo ili gotovo nimalo pozornosti. Posebice hrvatske gramatike ne obrađuju uporabu povratne zamjenice *se*(*be*) i lične zamjenice za uspostavljanje referencijalne identičnosti unutar hrvatskoga rečeničnog ustroja. Slično je i kada neizvorni govornik želi konzultirati njemačke gramatike u dvojbenim slučajevima uporabe. Ono što je u njemačkome samo po sebi razumljivo, ne čini se tako i u hrvatskome. Za ilustraciju, ondje gdje se u njemačkoj jednostavnoj rečenici ostvaruje referencijalna identičnost preko povratne zamjenice, u hrvatskome se pojavljuje lična zamjenica: *Er zeigt sie₁ sich₁ (selbst) im Spiegel, On pokazuje nju₁ njoj₁ (samoj) u zrcalu*. Budući da je za komunikacijski tijek bitna samo razlika u 3. licu, područje ovoga istraživanja ograničeno je na povratnu zamjenicu 3. lica u dativu i akuzativu.²

1. Referencijalna identičnost i zamjenica identiteta

Zamjenica identiteta povratna je zamjenica koja uspostavlja referencijalnu identičnost s nekom nominalnom frazom i u dubinskoj strukturi odgovara nekoj nominalnoj frazi. Za razliku od nje predikatna zamjenica jest povratna zamjenica koja pripada predikatu i kojoj u dubinskoj

1 Zamjenicu identiteta u oba jezika većemo za nepravne povratne glagole kao *sich waschen – umivati se, sich kleiden – oblačiti se* itd. klasificirajući ih sukladno sintaktičkomu kriteriju koji prevladava u njemačkome jeziku. Pravi povratni odnos u semantičkome smislu moguć je samo u nepravim povratnih glagola koji osim subjekta zahtijevaju još jednu dopunu. Više o tome u: S. MARINČIĆ, „Povratna zamjenica kao zamjenica identiteta u njemačkome i hrvatskom jeziku“, *Hum, časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 4, Mostar, prosinca 2008., str. 80-82 (78-92).

2 Izostat će usporedba u genitivu jer povratna zamjenica u genitivu nije samo povratna zamjenica, nego može označivati i neku drugu osobu. Usp. *Johann schämt sich seiner (= seiner selbst) / (= eines anderen) : Johann se srami sebe / Johann se srami njega* te u vokativu, lokativu i instrumentalu, jer ih njemački padežni sustav ne poznaje. Nužno je spomenuti da ovom analizom nisu obuhvaćene konstrukcije s glagolom *lassen*, prijedložne konstrukcije s glagolom *lassen* te konstrukcije tipa *Sie nennt sich meine Freundin; Der Direktor beförderte gestern die ihm vertrautesten Mitarbeiter; Wegen des Schminkens verpasste sie den Bus*.

strukturi ne odgovara neka nominalna fraza.³ Težište je ovoga istraživanja referencijalna identičnost koju može uspostaviti ili zamjenica identiteta ili lična zamjenica u infinitivnoj konstrukciji. U takvoj konstrukciji dolazi do redukcije u konstituentnoj rečenici.⁴ Ovisno o valentnosti glagola, unutar složene rečenice može se govoriti o dvjema jezgrenim rečenicama, odnosno o jednoj sintaktički podređenoj i jednoj nadređenoj. Podređene jezgrene rečenice imaju subjekt koji se u nekim sintaktičkim operacijama može izostaviti, kao u infinitivnim konstrukcijama:

Der Zeuge behauptete, dass er diese Stelle früher betreten habe.
 → *Der Zeuge behauptete, diese Stelle früher betreten zu haben.*

Dakle, redukcija se ostvaruje jednom vrstom preoblake pri kojoj se konstituentna rečenica pod određenim uvjetima i na određenome mjestu uvrštava u matičnu rečenicu.⁵ Identičnost s nominalnom frazom može se uspostaviti ili preko zamjenice identiteta ili preko lične zamjenice. Poteškoće, posebice za neizvorne govornike njemačkoga jezika, nastaju kada zamjenica identiteta alternira s ličnom zamjenicom, tj. kada pod određenim sintaktičkim uvjetima može stajati samo jedna ili druga.

Koja se i pod kojim uvjetima (ponekad je moguća i ambivalentnost) od njih javlja u infinitivnim konstrukcijama obaju jezika, pitanje je uvjeta. Već prema tome koji su uvjeti ispunjeni, rabi se ili preoblaka refleksi-

3 Dakle, povratna zamjenica ne će biti analizirana:

a) kada je predikatna zamjenica uz prave povratne glagole: *Johann beeilt sich; Ivan se žuri.*

b) kada je uzajamno povratna: *Johann und Benjamin schlagen sich; Ivan i Marko se tuku.*

c) kada stoji u genitivu: *Johann schämt sich seiner; Ivan se srami sebe.*

4 *Konstituentna rečenica (Konstituentensatz = Gliedsatz)* shvaćena je u lingvističkoj literaturi u smislu zavisne rečenice u koju se ubrajaju subjektne, objektne i priložne rečenice. Usp. H. BUSSMAN, *Lexikon der Sprachwissenschaft*, 2., völlig neu bearbeitete Auflage, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1990., str. 414 i 281. Oslanjajući se na Dudena, pod terminom *Gliedsatz* ovdje se podrazumijeva termin obuhvatniji od termina *Nebensatz*, odnosno tu se još ubrajaju i atributne rečenice, pa i odnosne. Usp. DUDEN, *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 4., völlig neu bearb. u. erw. Auflage, hrsg. von Günther Drosdowski u.a., Mannheim – Wien – Zürich, 1984., str. 669.

5 Pod *matičnom rečenicom* u tradicionalnome se smislu podrazumijeva glavna rečenica; inače termin je uveo R. B. Lees za označivanje *nadređenih rečenica*. Više o tome: H. BUSSMAN, *n. dj.*, 1990., str. 474.

vizacije ili preoblika lične zamjenice. Uporaba jedne automatski blokira uporabu druge. Zamjenica identiteta jest pitanje dubinske i površinske strukture (obje strukture idu usporedo), odnosno zamjenica identiteta površinske strukture izvodi se iz nominalne fraze dubinske strukture. Ona je sintaktički i semantički relevantna.

Sa sintaktičkoga stajališta ona u rečenici obavlja funkciju objekta ili prijedložnoga objekta i njome dominira verbalna fraza. Sa semantičkoga stajališta zamjenicu identiteta možemo zamijeniti nekom drugom nominalnom frazom; takva zamjenica identiteta ne zauzima samo sintaktičko strukturalno mjesto nego ostvaruje i sadržajni prinos.

2. O uvjetima reflektivizacije

O odnosima povratne zamjenice više se raspravljalo u *starijim* njemačkim tradicionalnim gramatikama (Grimm, Behaghel, Paul, Curme) nego u *novijima*. Kao jedine uvjete za preobliku reflektivizacije navode identičnost dviju nominalnih fraza i referencijalnu identičnost povratne zamjenice sa subjektom.⁶ Hermann Paul tomu još izričito pridodaje uvjet jezgrene rečenice i kaže: „Doch wo es von einem Infinitiv abhängig ist, wird es auf einen obliquen Kasus bezogen, wenn dieser bei der Umsetzung desselben in ein Verbum finitum Subjekt werden müsste.“⁷

Ne možemo prihvatiti promišljanje izraženo u tradicionalnoj gramatici da su uvjeti za povratnu zamjenicu pitanje logike a ne jezika te da njihovi uvjeti vrijede za sve rečenice i sve jezike. Generativne su transformacijske gramatike posebice naglašavale uvjet jezgrene rečenice. One prvi put izričito postavljaju uvjete generiranja povratne zamjenice.⁸ Za razliku od tradicionalnih gramatika, one su stvorile eksplicitne uvjete.

6 Za ilustraciju usp. J. GRIMM, *Deutsche Grammatik*, Band IV, Reproduktion einer verbesserten Auflage von 1898., str. 380.

7 H. PAUL, *Deutsche Grammatik*, Band III, Teil IV: Syntax (erste Hälfte), Halle a.S., Verlag von Max Niemeyer, 1919., str. 132.

8 R. B. LEES i E. S. KLIMA prvi su formulirali uvjete preoblike reflektivizacije, postavljali su samo dva uvjeta: $NP_1 = NP_2$
 $NP_1 + NP_2$ in the same simplex sentence.
 Usp. LEES – KLIMA, *Rules for English Pronominalization*, Language, Volume 39, N° 1, 1963., str. 23.

U njemačkom se jeziku Manfred Bierwisch najiscrpnije bavio uvjetima generiranja povratne zamjenice ne zamjenice identiteta, a Paul Bauer uvjetima generiranja zamjenice identiteta pri čemu je i proširio te uvjete. Upravo zbog toga razloga u ovoj ćemo se analizi upravljati Baue-rovim pravilom preoblake koje glasi:

„X-NP₁-Y-NP₂-Z ⇒ X-NP₁-Y-sich-Z wenn:

1. NP₁ = NP₂
2. NP₁ und NP₂ im selben Kernsatz stehen: (NP₁ und NP₂, S)
3. NP₁ unmittelbar von SK dominiert wird: (NP₁, SK)
4. NP₂ unmittelbar von VP dominiert wird: (NP₂, VP)
5. NP₂ ≠ Genitiv
≠ 1. oder 2. Person (Einzahl oder Mehrzahl).”⁹

U poretku preoblaka uporaba preoblake refleksivizacije slijedi prije preoblake lične zamjenice; ako su uvjeti ispunjeni, nastaje zamjenica identiteta, a preoblaka se lične zamjenice automatski blokira; ako nisu ispunjeni uvjeti za preoblaku refleksivizacije, tek tada može slijediti preoblaka lične zamjenice.

Preoblaka se refleksivizacije primjenjuje izravno na dubinsku strukturu. Ako su ispunjeni uvjeti koje je Paul Bauer postavio u dubinskoj strukturi, onda se preoblaka refleksivizacije primjenjuje na sintaktičku dubinsku strukturu, preoblaka refleksivizacije generira iz NP₂ dubinske strukture, koja je identična s NP₁, *sich* površinske strukture. Prema tom pravilu preoblake zamjenica identiteta generira se u svim sljedećim vrstama rečenica:

Johann versteckte sich. (jednostavna rečenica)

Als Johann sich versteckt hatte, schrie der Bruder. (zavisna rečenica)

9 Usp. P. BAUER, *Die Definition des Reflexivpronomens im Deutschen, Ein Problem der Referenzidentität*, Universite Catholique de Louvan, Faculte de Philosophie et Lettres, 1973., str. 166-173.

Johann sah den Bruder sich verstecken. (infinitivna rečenica)
Johann sah die sich anziehenden Kinder. (participna konstrukcija)
Johann beeilte sich, um sich eine Zeitung zu kaufen. (*um...zu*-rečenica).

Svim tim vrstama rečenica zajedničko je to što zamjenici identiteta u površinskoj strukturi uvijek odgovara jedna nominalna fraza u dubinskoj strukturi.¹⁰ Bauerova pravila za uspostavljanje referencijalne identičnosti u infinitivnoj konstrukciji, bez obzira je li riječ o *infinitivu bez zu* ili *infinitivu sa zu*, dadu se svesti na sljedeće: Zamjenica identiteta stoji u infinitivnoj rečenici kada uspostavlja referencijalnu identičnost s nominalnom frazom koja je subjekt te infinitivne rečenice u sintaktičkoj dubinskoj strukturi;¹¹ inače stoji lična zamjenica, odnosno lična zamjenica stoji u infinitivnoj rečenici kada uspostavlja referencijalnu identičnost sa subjektom glavne rečenice ili nekom drugom nominalnom frazom. Zamjenica identiteta u infinitivnoj konstrukciji može uspostaviti referencijalnu identičnost u površinskoj strukturi gotovo sa svakim padežom.¹²

U kojemu padežu stoji logički subjekt infinitiva, ovisi o sintaktičkoj funkciji nominalne fraze u matričnoj rečenici, ali i o padežnoj rekciji nadređenoga ličnoga glagola. Za ilustraciju:

10 To je zapravo odlučujuće u razgraničenju zamjenice identiteta od predikatne zamjenice.

11 U infinitivnoj konstrukciji *bez zu* zamjenica identiteta može uspostaviti referencijalnu identičnost pod određenim pretpostavkama i sa subjektom glavne rečenice: *Peter sah den Freund auf sich zukommen*. Te su pretpostavke su: 1. koherentna konstrukcija (*infinitiv bez zu*), 2. zamjenica identiteta iza prijedloga, 3. semantička ambivalentnost. Samo koherentna veza između matrične rečenice i konstituentne rečenice dopušta iza prijedloga referencijalnu identičnost zamjenice identiteta sa subjektom glavne rečenice. Usp. P. BAUER, *n. dj.*, str. 80. Zamjenica identiteta krši pravilo jednostavne rečenice (zamjenica identiteta uspostavlja referencijalnu identičnost sa subjektom jednostavne rečenice) i kada uspostavlja referencijalnu identičnost sa subjektom glavne rečenice iako obje referencijalno identične nominalne fraze u dubinskoj strukturi pripadaju različitim jezgrenim rečenicama; to također vrijedi samo za *infinitiv bez zu* i to s glagolima *finden, lassen* te određenim *verba sentiendi: fühlen, hören, sehen* i *spüren*; usp. *Er₁ fand sich₁ auf dem Sofa liegen. Sie₁ ließ sich₁ vor Müdigkeit und Erschöpfung einfach zur Erde fallen. Sie₁ hörte sich₁ etwas Ungewöhnliches sagen. Sie₁ sah sich₁ im Park stehen*. Usp. *isto*, str. 94.

12 Ona može ostvariti različite sintaktičke mogućnosti i to u nominativu, genitivu, dativu, akuzativu, iza prijedložne fraze i s posvojnomo zamjenicom. Usp. *isto*, str. 76.

- a) *Der Vater, der täglich sein Kind₁ sich₁ so quälen sieht.*
- b) *Sie₁ hörte den Schaffner ihr₁ etwas zurufen.*
- c) *Er mahnt die Beteiligten₁, sich₁ rechtzeitig in Sicherheit zu bringen.*
...bis es ihn₁ schließlich verlocken würde, sich selbst₁ einen Wirkungskreis zu finden.
- d) *Er₁ forderte die Schüler auf, ihm₁ zu erzählen, was sie erlebt hatten.¹³*

Zamjenica identiteta može uspostaviti referencijalnu identičnost i s eliminiranim subjektom infinitivne rečenice koji je latentan, odnosno koji se daje zaključiti iz konteksta, tj. nominalnom frazom koja odgovara neodređenoj zamjenici *man*.¹⁴ Naime, *neodređeno man* javlja se kao subjekt konstituentne rečenice u dubinskoj strukturi tako da se zamjenica identiteta ne odnosi na subjekt glavne rečenice nego na subjekt *man*. Logički subjekt infinitivnoga polja jest *neodređeno man* pa otuda zamjenica identiteta u 3. licu jednine.

Der Gewerkschaftsvorsitzende regt an, sich am Wettbewerb zu beteiligen.¹⁵

13 Primjeri a) i c) preuzeti su od G. BECHA, *Studien über das deutsche Verbum infinitum*, Band I, Dan. Hist. Filol. Medd., bind 25, n°2, Kopenhagen, 1955., str. 146 i str. 172; primjer b) od DUDENA, *n. dj.*, str. 320; primjer d) od H. BRINKMANNA, *Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung*, 2. Auflage, Sprache und Gemeinschaft im Auftrag eines Arbeitskreises für deutsche Sprache herausgegeben von Leo Weisgerber, Pädagogischer Verlag Schwann, Düsseldorf, 1971., str. 285; u primjerima c) zamjenica se identiteta pojavljuje u akuzativu i dativu. Logički se subjekt konstituentne rečenice nalazi u površinskoj strukturi u dativu u matričnoj rečenici, i to samo u *infinitivnim konstrukcijama sa zu*. Usp. zamjenicu identiteta u primjerima kao *Er befiehlt ihr₁, sich₁ nicht anzuklagen. Sie haben ihm₁ geholfen, sich₁ ein neues Leben aufzubauen*. Popis glagola koji traže dativ vrlo je ograničen; vidi popis glagola u DUDEN, *Die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, Der Große Duden 4, Bibliographisches Institut, Mannheim, 2. Auflage, 1966., str. 535; u primjeru d) moguća je i ambivalentnost; također usp. *Er_(t) winkte ihr, ihm_(t) zu folgen*.

14 Više o tome: P. BAUER, *n. dj.*, str. 86.

15 Kako svjedoči navedeni primjer, subjekt glavne rečenice ne mora nužno biti *es*; logički subjekt može međutim biti izražen i sintaktički; usp. *Für sie/ihn gilt es, sich einen Kredit einzuräumen*.

*Jetzt hieß es **sich** übergeben.*

*Nun gilt es, **sich** einen Kredit einzuräumen.*

U sintaktičkoj dubinskoj strukturi imamo:

1. *Es hieß Δ*
2. *Man übergibt sich.*

Do površinske se strukture dolazi najprije preko preoblike refleksivizacije jezgrene rečenice 2, zatim preoblike eliminacije subjekta u jezgrenoj rečenici 2 (samo pri eliminaciji subjekta nastupa infinitivizacija) te preoblike infinitiva umetanjem u matičnu rečenicu 1.

3. Poredbena analiza

U obama jezicima u zavisnosloženim rečenicama u kojima je zavisna rečenica uvrštena veznikom, nema poteškoća glede odnosa između antecedenta i povratne zamjenice, tj. zamjenice identiteta. Odnos je isti kao kad je minimalna rečenica samostalna, odnosno zamjenica identiteta uspostavlja referencijalnu identičnost s nominalnom frazom te zavisne rečenice, tj. njezinim sintaktičkim subjektom:

Er kann nicht verstehen, warum sie₁ sich₁ nicht gleich richtig eingesetzt hat.

(← warum hat sie₁ sich₁ nicht gleich richtig eingesetzt)

On ne može razumjeti zašto se₁ ona₁ odmah nije valjano angažirala.

(← zašto se₁ ona₁ odmah nije valjano angažirala)

Nepregledniji je odnos ondje gdje se eliminira član referencijalne relacije kao subjekt u infinitivnim konstrukcijama. Zamjenica identiteta odnosi se na implicitni subjekt infinitivne konstrukcije. Pri tome oblik infinitivne konstrukcije ovisi o valentnosti glagola:

*Sie sah ihn₁ sich₁ kämmen.
Ona ga₁ je vidjela češljati se₁.*

U navedenom hrvatskom primjeru moguće je uporabiti infinitivnu konstrukciju sukladno Katičićevu pravilu da je infinitivizacija moguća „uz glagole osjećanja koji izriču neposredno osjetilno zapažanje kad je subjekt izrične rečenice jednak objektu glavne“¹⁶. Držimo da je u duhu hrvatskoga jezika primjerenije pomoću veznika *da* uvrstiti infinitivnu konstrukciju u zavisno složenu rečenicu, pri čemu se infinitivni oblik zamjenjuje ličnim glagolskim oblikom: *Ona ga₁ je vidjela da se₁ (on₁) češlja.*

U hrvatskome je moguće i izostavljanje subjekta u nadređenoj rečenici, što ne mijenja referencijalne odnose u rečenici jer se prema nastavku ličnoga glagolskog oblika raspoznaje o kojemu je licu riječ (izostavljanje subjekta u njemačkoj nadređenoj rečenici nije moguće):

*Vidjela ga₁ je da se₁ češlja.¹⁷
Sah ihn₁ sich₁ kämmen.

Akuzativni oblik *sich*, tj. direktni objekt (u akuzativu) infinitivne konstrukcije koja ima status podređene rečenice, istovjetan je akuzativnoj nominalnoj frazi nadređene rečenice *ihn* koja je sintaktički subjekt jezgre rečenice u dubinskoj strukturi:

1.	<i>Sie sah ihn Δ</i>	<i>Ona ga je vidjela Δ</i>
2.	<i>Er kämmt sich</i>	<i>On se češlja</i>

Preko preoblike refleksivizacije u jednostavnoj jezgrenoj rečenici 2 te preoblike eliminacije subjekta u jednostavnoj jezgrenoj rečenici 2 došli

16 R. KATIČIĆ, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Nacrt za gramatiku, drugo ponovljeno izdanje, Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, Knjiga 61, Globus, Nakladni zavod, Zagreb, 1991., str. 472.

17 U hrvatskom se jeziku ne mogu sve izrične ili namjerne rečenice preoblikovati u infinitiv, što ovisi o glagolu u nadređenoj rečenici. O tome vidi: R. KATIČIĆ, *n. dj.*, str. 465.

smo do preoblike infinitivizacije, tj. preoblike umetanja infinitiva iz jezgrene rečenice 2 u matričnu rečenicu 1.

I u njemačkome i u hrvatskome kod iste nominalne skupine subjekata u obje rečenice ne mogu nastati dvojbe glede antecedenta, ni onda kada je glagol u nadređenoj rečenici povratni:

Der Student₁ plant, sich₁ rechtzeitig auf alle Prüfungen vorzubereiten.

← *Der Student₁ plant, **dass** er₁ sich₁ rechtzeitig auf alle Prüfungen vorbereitet.*

Student₁ planira pravovremeno se₁ pripremiti za sve ispite.

← *Student₁ planira **da** se₁ pravovremeno pripremi za sve ispite.*

Der Student₁ bemüht sich, sich₁ rechtzeitig auf alle Prüfungen vorzubereiten.

← *Der Student₁ bemüht sich, **dass** er₁ sich₁ rechtzeitig auf alle Prüfungen vorbereitet.*

Student₁ se trudi pravovremeno se₁ pripremiti za sve ispite.

← *Student₁ se trudi **da** se₁ pravovremeno pripremi za sve ispite.*

Kada je glagol u nadređenoj rečenici povratni, ne bilježimo dvojbe glede antecedenta. Međutim, hrvatski jezik nastoji izbjeći nepotrebno gomilanje povratnih zamjenica u nekih glagola:

On se obvezuje vratiti se na vrijeme.

← *On se obvezuje **da** će se vratiti na vrijeme.*

Ali:

**On se odlučio vratiti se.*

On se odlučio vratiti.

Dok njemački jezik bilježi i infinitivnu konstrukciju + *zu*, u hrvatskome jeziku takva ne postoji. Zamjenica identiteta uspostavlja referencijalnu identičnost u njemačkim konstrukcijama s infinitivom bez *zu* i

s infinitivom sa *zu* kada glagoli s akuzativnim objektom i infinitivnom konstrukcijom koja slijedi zahtijevaju da akuzativni objekt matrične ili nadređene rečenice bude referencijalno identičan sa subjektom zavisne rečenice:

Sie bat seinen Bruder₁ (darum), sich₁ um dieses Stipendium zu bewerben.

← *Sie bat seinen Bruder₁ (darum), dass der Bruder₁ (er₁) sich₁ um dieses Stipendium bewirbt.*

**Ona je zamolila njegova brata₁ (za to) prijaviti se₁ za tu stipendiju.*

← *Ona je zamolila njegova brata₁ (za to), da se₁ brat₁ (on₁) prijavi za tu stipendiju.*

← *Ona je zamolila njegova brata₁ (za to), da se₁ prijavi za tu stipendiju.*

Razvidno je da hrvatski primjer ne trpi infinitivnu konstrukciju, primjerena je *da*-rečenica i lični glagolski oblik.

Da povratnost na referencijalno identičnu nominalnu skupinu iste minimalne rečenice ide preko zamjenice identiteta, potvrđuju njemački glagoli s dativnim objektom i infinitivom koji o njima ovisi.¹⁸

Johann schlägt Benjamin₁ vor, sich₁ sofort mit allen Tatsachen vertraut zu machen.

← *Johann schlägt Benjamin₁ vor, dass Benjamin₁ sich₁ sofort mit allen Tatsachen vertraut macht.*

Johann predläßt Benjaminu₁ odmah se₁ upoznati sa svim činjenicama.

← *Johann predläßt Benjaminu₁ da se₁ on₁ odmah upozna sa svim činjenicama.*

Samo konstrukcija s *da*-rečenicom ukazuje na referencijalnu identičnost subjekta zavisne rečenice s indirektnim objektom u dativu nadre-

¹⁸ Usp. A. STEUBE, *Reflexivierung in komplexen deutschen Sätzen, Deutsch als Fremdsprache*, 12. Jahrgang, Hrsg. Herder-Institut der Karl-Marx-Universität, Leipzig, 1975., str. 279.

đene rečenice i kao takva u duhu je hrvatskoga jezika. Rečenica u kojoj je upotrijebljen infinitiv implicira da se i Johann i Benjamin upoznaju sa svim činjenicama.

I njemačka rečenica bez unaprijed određene referencijalne indeksacije može značiti sljedeće:

Johann schlägt Benjamin vor, sich sofort mit allen Tatsachen vertraut zu machen.

← *Johann schlägt Benjamin vor, dass Johann sich sofort mit allen Tatsachen vertraut macht.*

← *Johann schlägt Benjamin vor, dass Benjamin sich sofort mit allen Tatsachen vertraut macht.*

Povratnost na subjekt nadređene rečenice ili neku treću nominalnu frazu ide preko lične zamjenice u njemačkih glagola s akuzativnim i dativnim objektom:

Sie₁ bat die Freundin, sie₁ zu verstecken.

← *Sie₁ bat die Freundin, dass sie (die Freundin) sie₁ versteckt.*

**Ona je zamolila prijateljicu sakriti ju.*

← *Ona₁ je zamolila prijateljicu da ju₁ ona (prijateljica) sakrije.*

Sie₁ ermutigte die Schwester dazu, ihr₁ die Haare zu blondieren.

← *Sie₁ ermutigte die Schwester dazu, dass die Schwester ihr₁ die Haare blondiert.*

**Ona je poticala sestru na to obojiti joj kosu u plavo.*

← *Ona₁ je poticala sestru na to da joj₁ sestra oboji kosu u plavo.*

Hrvatski su primjeri mogući samo s *da*-rečenicom, infinitivna je konstrukcija neprimjerena.

Kada se referencijalna identičnost uspostavlja preko lične zamjenice, ponovno bilježimo dvoznačnost u već spomenutome primjeru:

Johann schlägt Benjamin vor, ihn sofort mit allen Tatsachen vertraut zu machen.

Johann₁ schlägt Benjamin vor, ihn₁ sofort mit allen Tatsachen vertraut zu machen.

← *Johann schlägt Benjamin vor, dass Benjamin ihn (Johann) sofort mit allen Tatsachen vertraut macht.*

Johann schlägt Benjamin₁ vor, ihn₁ sofort mit allen Tatsachen vertraut macht.

← *Johann schlägt Benjamin vor, dass Johann ihn (Benjamin) sofort mit allen Tatsachen vertraut macht.*

Johann₁ predlaže Benjaminu odmah ga₁ upoznati sa svim činjenicama.

← *Johann₁ predlaže Benjaminu da ga₁ se odmah upozna sa svim činjenicama.*

Samo konstrukcija s *da*-rečenicom ukazuje na referencijalnu identičnost objekta zavisne rečenice sa subjektom nadređene rečenice i kao takva u duhu je hrvatskoga jezika. Rečenica u kojoj je upotrijebljen infinitiv implicira da se i Johann i Benjamin upoznaju sa svim činjenicama (Johann Benjamin i Benjamin Johanna). Takve su kombinacije moguće uvijek kada glagol nadređene rečenice dopušta subjekt u podređenoj rečenici koji se podudara kako s dativnim objektom nadređene, tako i sa subjektom nadređene rečenice (u njemačkome uz glagole kao *ankündigen, einreden, erklären, versichern, versprechen, zustimmen, zusichern*). Isto se može preslikati i na hrvatski jezik, s tim da su konstrukcije s *da*-rečenicom primjerenije (usuđujemo se reći čak i standardnije).

Subjekt podređene rečenice smije međutim biti referencijalno identičan s dativnim objektom nadređene rečenice u glagola: *abgewöhnen, anempfehlen, angewöhnen, anheimstellen, befehlen, empfehlen, ermöglichen, genehmigen, helfen, raten, untersagen, verbieten, verordnen, wehren, widerraten, zugestehen, zuraten*.

Usporedimo:

Der Sohn hilft dem Vater₁, sich₁ anzuziehen.

← *Der Sohn hilft dem Vater₁, dass er₁ (der Vater) sich₁ anzieht.*

Sin pomaže ocu₁ obući se₁.

← *Sin pomaže ocu₁ da se₁ on₁ (otac) obuče.*

Iako su neke konstrukcije s infinitivom u hrvatskome jeziku ovjerene i jezično prihvatljive, ipak nam se čine nesvojstvene hrvatskomu standardnom jeziku. Standardnije su *da*-rečenice i nominalizacija gdje to sintaktička struktura dopušta (kao u posljednjemu primjeru *Sin pomaže ocu u/pri oblačenju*).

Dvoznačnost je isključena i kada glagol nadređene rečenice zahtijeva podudaranje subjekta podređene rečenice sa subjektom nadređene rečenice, npr. *drohen, gestehen, eingestehen*. Usporedimo:

Johann₁ gesteht seinem Freund, sich₁ für das Medizinstudium entschieden zu haben.

← *Johann₁ gesteht seinem Freund, dass er (Johann) sich₁ für das Medizinstudium entschieden hat.*

**Johann priznaje prijatelju odlučiti se za studij medicine.*

← *Johann₁ priznaje prijatelju da se₁ on₁ odlučio za studij medicine.*

Johann gesteht seinem Freund₁, ihn₁ für den Studentenvertreter vorgesehen zu haben.

← *Johann gesteht seinem Freund₁, dass Johann ihn₁ für den Studentenvertreter vorgesehen hat.*

**Johann priznaje prijatelju predvidjeti ga za predstavnika studenata.*

← *Johann priznaje prijatelju₁ da ga₁ je predvidio za predstavnika studenata.*

Nemoguće infinitivne konstrukcije u hrvatskome otežava i nepostojanje infinitiva perfekta; jedino prihvatljivo rješenje su *da*-rečenice.

U nekih njemačkih glagola (npr. *anregen, befürworten, bitten, fordern, zulassen*) moguće je ili čak i nužno da je subjekt u podređenoj rečenici anonimn, odnosno sukladno surječju ili situaciji predstavlja ga neodređena zamjenica *man* (*man* kao subjekt podređene rečenice ne uspostavlja referencijalnu identičnost sa subjektom nadređene rečenice):

Der Gewerkschaftsvorsitzende regt an, sich an den Demonstrationen zu beteiligen.

← *Der Gewerkschaftsvorsitzende regt an, dass **man** sich an den Demonstrationen zu beteiligen soll.*

**Predsjednik sindikata potiče sudjelovati u demonstracijama.*

← *Predsjednik sindikata potiče da **se sudjeluje** u demonstracijama. (Predsjednik sindikata potiče na sudjelovanje u demonstracijama – nominalizacija.)*

Kao jedno od rješenja (moguća je i nominalizacija) u hrvatskome se ponovno nameće *da*-rečenica, ali s pasivnom konstrukcijom.

Zaključak

U njemačkom je jeziku ograničena tvorba infinitivnih konstrukcija iz složenih rečenica eliminiranjem subjekta podređene rečenice. Dakle, reflektivizacija ostaje ograničena na minimalne rečenice. Povratna se zamjenica odnosi na subjekt podređene rečenice. Budući da taj subjekt mora biti referencijalno identičan s dativnim ili akuzativnim objektom,¹⁹ odnosno subjektom nadređene rečenice, ti rečenični dijelovi nadređene rečenice mogu nakon postupka infinitivizacije i eliminacije subjekta podređene rečenice preuzeti funkciju odnosne riječi bez gubitka na informaciji. Hrvatski je jezik pokazao određene sličnosti, no razlike su veće. Infinitivna konstrukcija kao sintaktička kategorija ovjerena je u hrvatskome jeziku, pokazali smo međutim da nije uz sve glagole jednako obična te da uz neke nije ni moguća. Neke konstrukcije osjećamo kao malo nategnut izraz, previše zahtjevan ili težak stil, ne zvuče u duhu hrvatskoga jezika. Kada infinitivna konstrukcija nije moguća, hrvatski jezik uglavnom poseže (uz nominalizaciju) za *da*-rečenicom. Na određenim rečenicama pokazali smo da su u vezi s referencijalnom identičnosti moguće ambivalentnosti u obama jezicima.

¹⁹ Potrebno je spomenuti kako tu nisu popisani svi njemački glagoli koji dopuštaju preoblikovanje u infinitivne konstrukcije.

Literatura

- BARIĆ, E. i dr., *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- BAUER, P., *Die Definition des Reflexivpronomens im Deutschen, Ein Problem der Referenzidentität*, Universite Catholique de Louvan, Faculte de Philosophie et Lettres, 1973.
- BECH, G., *Studien über das deutsche Verbum infinitum*, Band I, Dan. Hist. Filol. Medd., bind 25, n°2, Kopenhagen, 1955.
- BEHAGHEL, O., *Deutsche Syntax*, Band I, Heidelberg, 1923.
- BEHAGHEL, O., *Deutsche Syntax: Eine geschichtliche Darstellung*. Band II, die Wortklassen und Wortformen, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1924.
- BELAJ, B., „Nominalizacija kao strategija pasivizacije“, *Suvremena lingvistika*, god. 28 (2002.), br. 53-54, str. 11-26.
- BIERWISCH, M., *Grammatik des deutschen Verbs*, Studia Grammatica II, 2. Auflage, Akademie Verlag, Berlin, 1965.
- BRABEC, I. – HRASTE, M. – ŽIVKOVIĆ, S., *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1961.
- BRINKMANN, H., *Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung*, 2. Auflage, Sprache und Gemeinschaft im Auftrag eines Arbeitskreises für deutsche Sprache herausgegeben von Leo Weisgerber, Pädagogischer Verlag Schwann, Düsseldorf, 1971.
- BUSSMAN, H., *Lexikon der Sprachwissenschaft*, 2., völlig neu bearbeitete Auflage, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1990.
- CURME, G. O., *A grammar of the German Language*, New York, 1964.
- DUDEN, *Die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, Der Große Duden 4, Bibliographisches Institut, Mannheim, 2. Auflage, 1966.

- DUDEN, *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 4., völlig neu bearb. u. erw. Auflage, hrsg. von Günther Drosdowski u.a., Mannheim – Wien – Zürich, 1984.
- DUDEN, *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 5., völlig neu bearb. u. erw. Auflage, Bd. 4, hrsg. und bearb. von Günther Drosdowski in Zusammenarbeit mit Peter Eisenberg..., Dudenverlag Mannheim – Wien – Zürich, 1995.
- EISENBERG, P., *Grundriss der deutschen Grammatik*, Band 2: Der Satz, 3., durchgesehene Auflage, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart – Weimar, 2006.
- GREWENDORF, G., „Reflexivierungsregeln im Deutschen“, *Deutsche Sprache, Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation*, 12. Jahrgang, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1984., str. 14-30.
- GRIMM, J., *Deutsche Grammatik*, Band IV, Reproduktion einer verbesserten Auflage von 1898.
- GUNKEL, L. – MÜLLER, G. – ZIFONUN, G., *Arbeiten zur Reflexivierung*, Linguistische Arbeiten, Band 481, Tübingen, Niemeyer, 2003.
- KATIČIĆ, R., *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Nacrt za grammatiku, drugo ponovljeno izdanje, Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, Knjiga 61, Globus, Nakladni zavod, Zagreb, 1991.
- *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*, hrsg. von U. Engel und P. Mrazović, Sagners Slavistische Sammlung, hrsg. von Peter Rehder, Band 10, 1. Halbband, Verlag Otto Sagner, München, 1986.
- *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*, hrsg. von U. Engel und P. Mrazović, Sagners Slavistische Sammlung, hrsg. von Peter Rehder, Band 10, 2. Halbband, Verlag Otto Sagner, München, 1986.
- LEES, R. B. – KLIMA, E. S., *Rules for English Pronominalization*, Language, Volume 39, N°1, 1963.

- LEITNER, H., *Deutsch-kroatisches Wörterbuch, Verben im Kontext*, 1. Auflage, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
- LEYS, O., „Die Präpositionalinfinitive im Deutschen. Einige Beobachtungen“, *Fragen der strukturellen Syntax und der kontrastiven Grammatik*, Düsseldorf, 1971., str. 9-65.
- MARINČIĆ, S., „Povratna zamjenica kao dopuna glagolu u njemačkom i u hrvatskom jeziku (Kontrastivna analiza)“, doktorski rad, Zagreb, 2007.
- MARINČIĆ, S., „Povratna zamjenica kao zamjenica identiteta u njemačkome i hrvatskom jeziku“, *Hum, časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 4, Mostar, prosinca 2008., str. 78-92.
- MELVINGER, J., „Supstandardni prijedložni infinitiv i odgovarajuća sintaktička sredstva u hrvatskom književnom jeziku“, *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, god. 29 (1982.), br. 3, str. 74-76.
- PAUL, H., *Deutsche Grammatik*, Band III, Teil IV: Syntax (erste Hälfte), Halle a.S., Verlag von Max Niemeyer, 1919.
- REIS, M., „Reflexivierung in deutschen A.c.I.-Konstruktionen. Ein transformationsgrammatisches Dilemma“, *Papiere zur Linguistik* 9, herausgegeben von J. Bechert – G. Grewendorf – E. Mayerthaler und andere, Scriptor Verlag, Kronberg, 1976., str. 5-82.
- RŮŽIČKA, R. – STEUBE, A. – WALTHER, G., „Syntaktische und semantische Reflexivität“, *Studia Grammatica XIII*, Hrsg. R. Löttsch – R. Růžička, Satzstruktur und Genus verbi, Akademie-Verlag, Berlin, 1976., str. 95-112.
- SILIĆ, J. – PRANJKOVIĆ, I., *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, d.d., Zagreb, 2005.
- STEUBE, A., „Reflexivierung in komplexen deutschen Sätzen“, *Deutsch als Fremdsprache*, 12. Jahrgang, Hrsg. Herder-Institut der Karl-Marx-Universität, Leipzig, 1975., str. 278-287.

- TEŽAK, S. – BABIĆ, S., *Gramatika hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, 12. preuređeno i dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- ZIFONUN, G., *Grammatik des Deutschen im europäischen Vergleich: Das Pronomen, Teil II: Reflexiv- und Reziprokpronomen*, amades Arbeitspapiere und Materialien zur deutschen Sprache, Herausgegeben vom Institut für deutsche Sprache, 2003., Nr. 1/03.

SENKA MARINČIĆ

DIE REFERENZIDENTITÄT IN INFINITIVKONSTRUKTIONEN – EINE VERGLEICHENDE ANALYSE IM DEUTSCHEN UND KROATISCHEN

Zusammenfassung

*Die vorliegende Arbeit ist eine qualitative vergleichende Analyse (nicht eine quantitative), mit der der Autor den Gebrauch des Reflexivpronomens bzw. des Identitätspronomens zur Herstellung der Referenzidentität in Infinitivkonstruktionen, die den Wert eines Nebensatzes haben, behandelt. Aufgrund der deutschen Satzmodelle wird man unter sonst gleichen oder verschiedenen Bedingungen die (Nicht)-Herstellung der Referenzidentität im Rahmen der kroatischen Sprache angepassten Satzaufbaus analysieren. Von der Referenzidentität zwischen dem Reflexivpronomen und einer Nominalphrase kann man sprechen, nur wenn das Reflexivpronomen einen semantischen Wert im Satz hat. Wenn das Reflexivpronomen aber keinen semantischen Wert hat, spricht man von der Kongruenz zwischen dem Reflexivpronomen als Prädikatspronomen und einer Nominalphrase. Eine Konkurrenz zwischen Identitätspronomen und Personalpronomen kann unter gewissen syntaktischen Bedingungen entstehen, und zwar in Infinitiv- und Partizipialsätzen. Die Untersuchung erfasst also nur das Reflexivpronomen **sich/se(he)** als Identitätspronomen im Dativ und Akkusativ, wenn es die Referenzidentität mit einer Nominalphrase herstellt und wenn es für eine Nominalphrase steht, und nicht wenn es ein Bestandteil des Prädikats bzw. Prädikatspronomen ist.*

Schlüsselwörter: Referenzidentität, Identitätspronomen, Personalpronomen, Nominalphrase, Infinitivkonstruktion.